

ӘЛ ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ФИЛОСОФИЯ ЖӘНЕ САЯСАТТАНУ ФАКУЛЬТЕТІ

ФИЛОСОФИЯ КАФЕДРАСЫ

«Философиялық антропологияның өзекті мәселелері» пәнінен
ДӘРІС САБАҚТАРЫНЫҢ МАЗМҰНЫ

Филос.ғ.д., проф. Габитов Т.Х.

Алматы, 2025

1 МОДУЛЬ. Адам мәселесі философия тарихында

№1 дәріс. Философиялық антропологияның ерекшеліктері мен негізгі мәселелері

- 1. Философиялық антропология адам болмысын зерттеу саласының мақсат-міндеті ретінде.**
- 2. Әлемнің дүниетанымдық бейнесіндегі философиялық антропология**
- 3. Философиялық-антропологиялық білімнің әдістері мәселесі**

Философиялық антропология адам болмысын зерттеу саласының мақсат-міндеті ретінде. “Адам” ұғымының көп мәнділік және мағыналық айқындығы. Адамды нақты – ғылыми зерттеудің ерекшелігі. Биология және антропология. Адам антропологиялық білімнің объектісі және субъектісі ретінде. Адамдағы биологиялық пен әлеуметтілік.

Әлемнің дүниетанымдық бейнесіндегі философиялық антропология. Адам дүниетанымдық мәселе ретінде. Әлем бейнесі және адам бейнесі. Дүниетаным адам түсінігінің контексті және оның өзіндік идентификациясының тәсілі ретінде. Онтология және гносеология адам мәселелерін түсінудің контексті ретінде.

Адам бейнесінің эпистемологиялық мәні. Адамның діндегі, мифтегі, философиядағы, моральдағы, өнердегі, ғылымдағы бейнесі.

Философиялық-антропологиялық білімнің әдістері мәселесі. Философиялық антропологияның синхроникалық және диохроникалық аспектісі. Философиялық антропология адамның өз болмысын іздестіруі ретінде. Антропология – өзіндік таным ретінде.

№2 дәріс. Ежелгі дәуір философиясындағы адам мәселесі

- 1. Ежелгі қытай философиясы адам туралы**
- 2. Ежелгі үнді философиясы адам туралы.**
- 3. Антикалық философиядағы адам мәселесі.**

Ежелгі қытай философиясы адам туралы. Адам философиялық-антропологиялық конфуцианистік теориясындағы этикалық мәні жоғары құндылық ретінде. “Қайырымды күйеу” және этикалық басқару принципі. Адамның Даоцистік концепциясы.

Ежелгі үнді философиясы адам туралы. Каста мәселесі және адам болмысының ғарыштан алдын-ала айқындалуы. Карма және нирвана. Адам буддистік философиялық діни дәстүрінде. Мистикалық аскез және адамның адамгершілік философиясы. Дзен-буддизм.

Антикалық философиядағы адам мәселесі. Алғашқы философтар әлем және адам жайлы. Космоцентризм; адам микрокосм ретінде. Софистер және адам заттардың өлшемі ретінде. Сократ толғанысы және философиядағы антропологиялық төңкеріс. Өзін - өзі тану мен даналық қайырымды адамның өмір салты мен өмір сүру тәсілі ретінде. Платон философиясындағы адам

мәселесі. Аристотель философиясындағы адам мәселесі. Адам саяси жануар ретінде. Неоплатондық иерархиядағы адамның орны.

№3 дәріс. Орта ғасыр Батыс пен Шығыс философиясындағы адамның табиғаты

- 1. Орта ғасыр Батыс философиясындағы адамның табиғаты**
- 2. Араб-мұсылмандық философиялық дәстүрдегі адам мәселесі**

Патристика мен схоластика ілімдеріндегі адам бейнесі. Гуманистік философиядағы адам образының өзгеруі. Гуманистік құндылықтар және ортағасырлық адам образына сын. Антропоцентризм және пантеизм гуманистік революцияның метафизикалық негізі ретінде. Саясат образын формальдау жаңа дәуірдегі адамның тұлғалық сапаларының шоғырланған көрінісі ретінде. “Патша” Н. Макиавелли. Т. Мор “Утопия” және Т. Кампанелла “Күн қаласы” жаңа қоғам мен адамның идеалы ретінде.

Араб-мұсылмандық философиялық дәстүр. әл-Фараби іліміндегі адам және қоғам. әл-Фараби этикасы және бақыт мәселесі. Ибн-Сина құдай, табиғат және адам жөнінде.

№4 дәріс. Қайта Өркендеу және Жаңа Дәуір философиясындағы адамның ерекшеліктері

- 1. Ақыл мен бостандық жаңа заман философиясындағы адам болмысының аспектісі ретінде.**
- 2. Адам табиғаты**
- 3. Прогресс образы.**

Ақыл мен бостандық жаңа заман философиясындағы адам болмысының аспектісі ретінде. Ф.Бэкон мен Б.Паскаль: мүмкіндіктер бағаларының және адам шегінің оптимистік және пессимистік дәріптеу пікірлері.

Адам табиғатының мәселесі: адам: “таза тақта”, адам табиғатынан қайырымды жан, адам табиғатынан зұлым (қатігез). Қоғам ерекшелігінің мәселесі мен адамның қалыптасу ортасы және оның әлемге қарым-қатынасы.

Прогресс образы. Адам және оның тарихтағы ролі. Адам әлеуметтік атом ретінде. Тұлғаның “табиғи құқығы” және адам мен қоғам қарым-қатынасындағы жаңа тип. Бостандық танылған қажеттілік ретінде (Б.Спиноза). Т. Гоббс пен Ж.Ж. Руссо: индивидтің қоғамдық болмысының екі пікірі.

№5 дәріс. XIX - XX ғ.ғ. философиялық антропологияның негізгі парадигмалары

- 1. “Өмір философиясы” және антропологиялық мәселелердің жаңа қарастырылуы**
- 2. Адамның психоаналитикалық концепциясы**
- 3. Экзистенциалдық философиядағы адам моделі мен болмысы**

С. Кьеркегор: “қорқыныш” пен “үрей” жалған экзистенциалдық сезім ретінде. Адамның экзистенциалдық образ: “үш өмірлік мәндік бағдар”: эстетикалық, этикалық, теологиялық. “Өмір философиясы” және

антропологиялық мәселелердің жаңа қарастырылуы. “Өмір” категориясы адам түсінушілігінің контексті ретінде. А.Шопенгауэр философиясындағы адамзаттық субъективтілік.

С. Ницше философиясындағы адам образы. Имморализм мен дионистілік мораль шегінен шыққан ақыл техникасы ретінде: “Соңғы адам” және “жоғарғы адам”. Аристократтар көзқарасындағы қарама-қайшы құндылықтар бағдарының мәселесі мен Э.Э. Кассирердің адамның символикалық концепциясы және В. Дильтейдің “Тарихи ақылға сыны”.

Адамның психоаналитикалық концепциясы. Тұлға құрылымы және ұжымдық санасыздықтың архетиптері: З.Фрейд, К.Юнг, Э.Фром концепциясындағы адам табиғаты мен мәні.

Экзистенциалдық философиядағы адам моделі мен болмысы. Экзистенция және трансценденция. Шекаралық жағдай түсінігі және адамның өмір мен өлім мәселесі. Еркіндік мәселесі және экзистенциализмдегі шығармашылық. К.Ясперс пен Ж.-П. Сартр шығармасындағы философиялық адам концепциясы. М. Хайдеггер философиясындағы адам мәселесі.

№6 дәріс. XIX - XX ғ.ғ. философиялық антропологияның негізгі парадигмалары

- 1. XX ғасыр философиясындағы адам болмысының сюжеттері.**
- 2. Биологиялық-философиялық антропология (А. Гелен)**
- 3. “Философиялық антропология”: М. Шелер, Плеснер.**

XX ғасыр философиясындағы адам болмысының сюжеттері. Бұқаралық қоғам және еуропалық адамның социал-мәдени ортасы. Социомәдени бір өлшем бағалы бағыттаушы ретінде және “Бір өлшемді адам”, оның азығы мен шешімі ретінде.

Биологиялық-философиялық антропология (А. Гелен). “Философиялық антропология”: М. Шелер, Плеснер.

Дәріс № 7 Қазақ философиясындағы адам мәселесін қарастырылуы

- 1. Қазақ философиясындағы адам болмысы мәселесі.**
- 2. Ортағасырлық түркі ойшылдарының еңбектеріндегі антропологиялық идеялар.**
- 3. XIX ғ. қазақ ағартушылары философиясындағы адам мәселесі**
- 4. XX ғ. бас кзіндегі қазақ философиясындағы антопологиялық проблематика**

Қазақ философиясындағы адам болмысы мәселесі. Қазақ философиясындағы жан мен тән мәселесі. Жан мен Тән. Ар

Ортағасырлық түркі ойшылдарының еңбектеріндегі антропологиялық идеялар. Жүсіп Баласағұн: төрт рәміздегі адамның ішкі дүниесі және қоғам. Қожа Ахмет Иассаuidің хәл ілімі.

XIX ғ. қазақ ағартушылары философиясындағы адам мәселесі. Шоқан Уәлихановтың философиялық антропологиялық көзқарастары. Ыбырай

Алтынсарин: адамның рухани тәрбиесі. Абай философиясындағы адамдық қасиеттер: ақыл, қайрат, жүрек.

XX ғ. бас кзіндегі қазақ философиясындағы антопологиялық проблематика. Шәкәрімнің ар ілімі.

Дәріс № 8 Философия адамның пайда болуы және оның табиғаты туралы

- 1. Философия тарихындағы адам туралы пайымдаулар**
- 2. Адам табиғаты мен болмысы**
- 3. Антропогенез бен социогенез**
- 4. Теологиядағы адамның пайда болуы туралы түсініктер**

Философия тарихындағы адам туралы пайымдаулар. Адам табиғаты мен болмысы. Антропогенез бен социогенез. Дарвин, Гексли, Геккель адамның жоғары дәрежедегі дамыған маймылдардан шыққандығы туралы теориясы. Антропосоциогенез - адамның қоғамдық тіршілік иесі ретінде дамуы туралы теория. Социогенез – антропогенездің мазмұны. Теологиядағы адамның пайда болуы туралы түсініктер. Социобиология – биологияның адамның мінез-құлқына әсерін зерттейтін ғылыми бағыт. Гендер - әлеуметтік, мәдени жыныс. Бұл ұғым ерлер мен әйелдердің мінез-құлқын сипаттайды, ол генетикалық жолмен берілмейді, әлеуметтенудің нәтижесінде жүре келе пайда болады. Адам – бүкіл адамзаттың қабілеті мен сапасын білдіретін ұғым. Индивид – жекеадамды бейнелейтін термин. Тұлға - адамды қоғамның өкілі ретінде бейнелейтін ұғым.

Дәріс № 9 Адам болмысының жалпылығы мен жекелігі

- 1. Адам адами болмыстың кепілі**
- 2. Адам және жеке адам**
- 3. Адам мен тұлға. Тұлғаның түрлері**
- 4. Перфекционизм идеясы**

Адамның мәні оның тіршілік ету ортасына байланысты ашыла түседі: табиғи, әлеуметтік, саяси, мәдени, ақпараттық, рухани т.б. Адамның барлығы бірдей емес, сондықтан оның өзіндік ерекшеліктерін айқындайтын осындай орта мен өзінің ішкі жаратылысының бірлігі бір-бірінен ажыратады. Адамдар бір-бірінен қалай ажыратылады, несімен ерекшеленеді және қалайша ұқсас болады деген сауалдар бойынша: «адам – жеке адам – тұлға» түйткілінің тізбегіндегі әрбір буынды көрсету қажет.

Адам – жеке адам мен тұлғаның негізі болатын, жалпы жеке адамдық пен тұлғалық бөлінбесе де, тұтас адамдық болмысты білдіретін, барша адамзаттың бәріне ортақ бірлікті, бірдей қасиеттерді білдіретін – адамдық негіз.

Дәріс № 10 Адамның рухани тәжірбиесі

- 1. Руханилық және философия.**
- 2. Таным және қызығушылық**

Руханилық және философия. Жан азығына қам жету. Уағыздар және оқытулар. Ақыл. Негізделген білім және оқиғалар мен қадамдардың жоғарғы

құндылыққа жатқызылуы. Морализм және утилитаризм. Морализмнің позитивтікке негативтік қатынасы.

Таным және қызығушылық. Ғылыми танымдағы құндылықты бағалаудың бар болуы. Руханилықты игеру интенционалдығы. Феноменология рух жайлы ғылым ретінде. Рух және жан. Рух пен тән жайлы христиандық антропология. Күнә және өкіну. Жанның құмарлықтары. Рухтың дәрменсіздігі. Жан (тәртібі) пәні. Педагогика және тәрбие. Мінез құлық мәселесі.

Дәріс № 11 Адамның құндылықтар жүйесі

- 1. Адам құндылықтар әлемінде.**
- 2. Мәдени онтология және (бағалық) құндылықтар иерархиясы.**
- 3. Альтруизмдік және нарциссизм**
- 4. Махаббат философиясы.**

Адам құндылықтар әлемінде. Әмбебап құндылықтар мен идеалдар, олардың адам өмірсалтындағы атқарар ролі. Құндылықтарды рәміздеу. Адам “рәмізделген жануар” ретінде (Э. Кассирер). “Бар болу” және “иелік ету” – екі құндылықты дүниетанымдық стратегиялар (Э. Фромм). философиядағы “бақыт” категориясы. Мәдени онтология және (бағалық) құндылықтар иерархиясы. Жоғарғы құндылықтарға деген махаббат. Махаббаттың формалары мен түрлері. “Басқа” бейнесі антропологиялық принцип ретінде. Адамның өзіндік түсіну өлшемі: заттар, басқа адам, ештеңе емес. “Мен және Сен”, “Мен және Біз”, “Мен және Олар”. Альтруизмдік және нарциссизм. Еркек пен әйелдің қатыстылығы мен жыныстық айырмашылығы. Махаббат философиясы.

Дәріс № 12 Өмірдің мәні

- 1. Өмір және оның мәні. Өмір және өлім**
- 2. Мақсат және парыз**
- 3. Таңдау және еркіндік**

Адам мәнін ашатын философиялық мәселелердің бірі - өлім мен өмір мәселелесі. «Өмір», «өлім» категориялары. Адам өмірінің мәніні. Өмір мен өлім. Өлім мен мәңгілік. Өлімге эмоционалдық және рационалдық қатынас. Өмірдің мағынасы мәселесі. Парыз ұғымы. Мақсаттың адам өміріндегі рөлі Мәңгілік өмірді аңсау.

Дәріс № 13 Еркіндік пен сана – адамның мәндік қасиеттері

- 1. Адам болмысындағы еркіндік**
- 2. Ақылды адам**
- 3. Жауапкершілік пен еркіндік**

Адам болмысындағы еркіндік. Адам еркіндігінің бейнесі адам мәнінің квинтэссенциясы ретінде. Философия тарихындағы адам еркіндігінің бейнесі.

Адам жаратушы ретінде: шығармашылық және еркіндік. Жаратушы мен жаратылғанның қатынасындағы қарама-қайшылықтар.

Ақылды адам. Ақыл және ақылсыздық. Сана және санасыздық. Адамның әлемдегі танымдық қатынасының ерекшелігі. Эмоционалдық және рационалдық. Ерік мәселесі: еріктілік және тілек. Жауапкершілік пен Еркіндік.

Дәріс № 14 Мәдениеттегі адам болмысының бейнесі

1. Адам және мәдениет.

2. Мәдениеттегі адам болмысының бейнесі

Адам және мәдениет. Адам жаратушы және мәдениет жаратылысы ретінде. адамның мәдени болмысының көп қырлылығы мен көп сапалылығы. Мәдениет формалары адамның өзін-өзі тануының және өзін-өзі реттеуінің тәсілі ретінде. Мәдениеттегі адамның атқаратын рөлі мен қызметі. Адам және техника.

Мәдениеттегі адам болмысының бейнесі. Адам субъект – объекттік және субъект – субъекттік қатынастар жүйесінде. Homo sapiens, homo faber, homo luolens, homo economicus, soon politicianom. Адам қоғамдық қатынастар ансамблі ретінде. Адам – машина. Адам мәдениетте “еңбекқор”, “жәбір көруші”, “батыр”, “жаратушы”, “қасиетті” ретінде. Ноосфера мәселесі.

Дәріс №15 Қазіргі заманғы және болашақтағы адам мәселесі

1. Постмодерн дискурсындағы адам образы мен ақыл тағдыры.
2. Дегуманизациялық антропологиялық дағдарыс және ХХІ ғ. өркениеті туралы болжамдар.
3. Адамның өзіндік идентификация ізденісінде және құндылықтарды қайта жаңа бағалау.
4. Трансгуманизм және адам болмысының болашақтағы келбеті

Тіл мәселесі және антропологиялық метасұрақ. Біз адам туралы қалай айтамыз? Индивид және билік қатынасы. Адамзат тарихындағы ақыл мен ақылсыздық. Адамды аспект ретінде түсіну клиникасы.

Дегуманизациялық антропологиялық дағдарыс және ХХІ ғ. өркениеті туралы болжамдар. Адамның өзіндік идентификация ізденісінде және құндылықтарды қайта жаңа бағалау.

Қазіргі ақпараттық қоғамдағы адам мен тұлға. Неоэвгеника проблемалары. Трансгуманизм және адам болмысының болашақтағы келбеті

ҰСЫНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Негізгі әдебиеттер:

1. Нұрышева Г.Ж. Философиялық антропология. А., 2017.
2. Алан Барнард Антропология тарихы мен теориясы. А., 2016
3. Батыс философиясының жаңа тарихы, 1-том, Антика философиясы. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл. – 408 бет.

- 4.Кенни Энтони. Батыс философиясының жаңа тарихы, 2-том, Орта ғасыр философиясы. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл. — 400 бет.
- 5.Кенни Энтони. Батыс философиясының жаңа тарихы, 3-том, Қазіргі заман философиясының бастауы. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл – 412 бет.
- 6.Кенни Энтони. Батыс философиясының жаңа тарихы, 4-том, Қазіргі заман философиясы. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл – 420 бет.
8. Гуревич П. С. - Философская антропология. Том 1,2: Учебник - М.: Издательство Юрайт, 2017.

Қосымша әдебиеттер:

1. Масалимова А.Р. Культурная антропология. Алматы, 2007.
2. Нұрмұратов С.Е. Рухани құндылықтар әлемі: әлеуметтік-философиялық талдау. Алматы, 2000.
3. Есім Ғарифолла Адамзат. Астана. 2005.
4. Нұрышева Г.Ж. Өмірдің мәні: философиялық-антропологиялық талдау (монография) Монография. Алматы, Инжу-маржан, 2011
5. Нұрышева Г.Ж. Адам өмірінің философиялық мәні. Монография. Алматы, изд. «Комплекс», 2001
6. Хамитов Н.В. Философия человека: от метафизики к метаантропологии. — Киев, 2002.
7. Нысанбаев Ә.Н. Әбжанов Т. Адамға қарай бет бұрсақ. — А., 1992.